

фантастична
втеча

С МИРОСЛАВА
СЛУЧИНСЬКОГО

ОПРАЦЮВАВ
БОГДАН ПОДОЛЯНКО

*Фантастична
втеча*

**С МИРОСЛАВА
СІЧИНСЬКОГО**

Опрацював на підставі доступних джерел

Богдан ПОДОЛЯНКО

diasporiana.org.ua

Сідней — 1987 — Аделаїда

Австралія

1950-1951

1952-1953

Обкладинка: Пилип Вакуленко

Друкарня М. Цюрака в Аделаїді, Південна Австралія

ВСТУПНЕ СЛОВО

Віддаючи до друку цю публікацію, дехто звернув мені увагу, що пересічний читач нічого не знає про вбивство намісника цісаря Австро-Угорщини в Галичині й не чув ніколи про особу Мирослава Січинського. Тому хочу на вступі подати бодай коротенько про ситуацію в Галичині, яка довела до тих пострілів, які відібрали життя графові Андреєві Потоцькому. Як не парадоксально, вину за вбивство можна покласти на російський національний рух, в тенетах ідей якого опинився поляк Андрей Потоцький, репрезентанг австрійського трону, цісаря Франца Йосифа, в Галичині, яка була тоді частиною Австро-Угорської імперії.

«Епоха великих реформ» в перших роках панування Олександра II, після Кримської війни, і велике оживлення, яке тоді панувало в російській спільноті, подіяло також в Україні. Інтелігенція українського роду взялася енергійно до ширення освіти серед народу, користуючись народньою мовою. Серед польської молоді на Подніпров'ї почало ширитися т. зв. «хлопоманство», що у деяких його представників довело до переконання про konieczність злиття з народніми масами. Тоді серед польської молоді в Київському університеті появляються одиниці, які ідентифікують себе з українством (Ангонович, Рильський та інші). Дійшло до того, що деякі українські «хлопомани» цілковито зривають з польською спільнотою і всякою сепаратною політикою стають на ґрунті визнання російської державности, приймають православ'я, яке визнають українські маси й так розуміють свій поворот до українського тня.

В тому часі твориться в Петербурзі новий осередок українського руху. Там діяв Костомарів, що отримав кафедру історії в Петербурзькому університеті. Діє теж Панько Куліш, автор першої історичної повісті українською мовою, «Чорна рада». Це він видав у 1856 році цікаві історичні та етнографічні матеріали «Записки про Южну Русь». Виходять книжки Котляревського і Квітки

Основяненка, виходить українська «Хата», «Народні оповідання» Марка Вовчка.

Коли в Галичині, яка належала до Австро-Угорщини, галицькі русини голосили гасло — «Геть поляків за Сян», до поляків почали наближуватися росіяни. А коли, в 1905 році пройшли вибори, українські партії в Галичині здобули 376,000 голосів і 22 мандати, поляки з розкритими раменами приймають москвофілів за союзників і входять на дорогу т.зв. реальної політики, бо москвофіли здобули лише 170,000 голосів і 5 мандатів.

Розпочалися таємні переговори, домовлення москвофільської партії з намісником цісаря графом Потоцьким. На підставі тієї угоди при виборах до Львівського сейму москвофільські кандидати отримали підтримку уряду. Традиційні надужиття і обман при виборах довели до того, що до сейму увійшло лише 11 «українців» (8 народовців і 3 радикали) і 10 москвофілів. Сталося те, що було неможливе. Москвофіли тріумфували, а «українці» сердилися, бо виграш москвофілів взяв їх за живе. Українська преса писала гостро, з фанатизмом, проти поляків і москвофілів.

На тій підставі зродився факт, що був неочікуваний в проблематиці польсько - українських відносин. Цісарський намісник Галичини, граф Андрей Потоцький, гине 12 квітня 1908 року від куль, що їх вистрелив студент університету Мирослав Січинський. Почавши «Ділом», а кінчаючи на соціал-демократичній газеті «Земля і воля», українська преса ні словом не засудила вчинку Січинського, чого не можна вже сказати про Гриця Мацейка, який 15 червня 1934 року вбив польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького у Варшаві. З другого боку вся польська преса засудила цей вчинок.

Вже 30 червня 1908 року суд у Львові засудив Січинського на кару смерти через повішення і що з того вишло, читайте у цій публікації. Я впевнений, що справа Січинського серйозно зацікавить неодного читача, але знайти літературу, яка б виразніше висвітлювала цю подію, легко не буде. Єдина публікація українською мовою на цю тему, яку мені вдалося розшукати, є незвичайно цікава брошура «Зі споминів Мирослава Січинського»,

що їх записав після розмов з Січинським, видатний соціалістичний діяч Микита Ю. Шаповал і видав в Подєбрадах (Чехія) у 1928 році у видавництві «Вільна спілка». Хочу подякувати пані Ромі Мартинович з Вінніпегу, яка допомогла мені цю книжку роздобути.

Сердечно дякую п. Пилипові Вакуленкові за виготовлення обкладинки для цієї публікації.

* * *

Мені цікаво знати думку читачів про цю публікацію. В цій справі прошу писати мені до української сіднейської газети «Вільна Думка», з якою я є у близькому контакті.

Сідней 30.7.1987

Б. П-ко

Засудження Січинського і відклик до цісаря

—Від весни до осені чекав я на мою смерть.*

* * *

Був 1909 рік, і було це вже по другому судовому процесі над Мирославом Січинським за вбивство намісника австрійсько-угорського цісаря Франца-Йосифа, — Андрея Потоцького у Львові. Той другий процес лише потвердив перший присуд рік тому, на якому засуджено Січинського на кару смерти через повішення.

Цісареві післали вирок до затвердження. Він був на полюванні, і від того, чи пощастило йому застрелити козла, могло багато залежати. Нібито настрій дня міг вплинути на цісарське рішення.

Для Франца-Йосифа справи політичних заговорів-замахів і підсудання йому засудів для затвердження не були новиною. В періоді довгих років його панування мав з тими справами багато до діла.

Старання агентів

Сам був об'єктом і метою не одної спроби вкоротити йому життя з боку фанатичних агентів анархізму чи завзятих і фанатичних патріотів поміж народами багатьох національностей, які входили до складу австро-угорської монархії.

За винятком замаху, який зробив на нього угорець, кравецький челядник Янос Лібенї в 1853 році, ударивши цісаря ножом у голову, не мав більше пошкоджень на тілі. Але життя його й панування позначене спогада-

* Такими словами розпочинає свій репортаж з Мирославом Січинським польський публіцист Олександр Янта в польському місячному журналі *Культура*, число 1-2/231-232 в Парижі, 1967 р., стор. 173 — 205, який я за дозволом редактора журналу Юрія Гедройця повністю використав в цій моїй розвідці.

Б. П-ко

ми про наглі смерті, які були між близькими йому особами. Наприклад, брата Максиміліяна, застрелили в Мексичі, дружина Єлисавета загинула в Женеві від ножа вбивника, син Рудольф поповнив самогубство в Маерлінгу.

Італійські змовники плянували вбити цісаря в Трієсті в 1882 році, коли він приїхав до міста на святкування п'ятсотліття приєднання його до Австрії. Змовника Гугелма Оберданка зловлено з бомбами, доки він встиг їх кинути. Був покараний смертю, повішено його в трієстських казармах, а цісар не скористувався правом помилування. Після розвалу монархії Габсбургів повішеному поставлено в Трієсті пам'ятник.

Донеси до поліції

Віденську поліцію засипувано донесеннями чи звітами про замах на життя цісаря, які готували італійці, угорці, поляки та серби. Дотепер цісареві щастило уникнути долі, яку готували йому підпільні рухи.

У місті Пітерсон, Нью Джерзі (США), діяв професійний терорист, німець Йоган Мост, за фахом палітурник, давніше посол берлінського Райхстагу. Під його впливом розроблено замах на кайзера Вільгельма I-го в 1883 році. Але цісареві нічого не сталося, проте, змовників повішено.

Йоган Мост, працюючи в фабриці вибухових матеріалів в Джерзі Сіті, написав навіть підручник, як виробляти бомби, як успішно грабувати чи підкладати вогонь, як користуватись отрутою «для добра справи».

«Післати цісаря до неба»

Аналогічною до газети «Ді Фрайгайт» (свобода), яку видавав Мост, появлялася у Відні газета «Ді Цукунфт» (майбутнє), яку редагував Йозеф Пенкер. Група терористів під його проводом, відбула низку нарад. Рішено «післати цісаря до неба» під час його офіційної візити до Грацу. Бомби для тієї мети мали прийти з Америки. Але поліція повала на слід змовників. У Відні проголо-

шено стан облоги, а одного з лідерів змови, Германа Штельмахера, арештовано й повішено в 1884 році.

Програму перевороту соціал-революціонерів переб-
рали на себе анархісти, проголошуючи свою теорію по-
літичних вбивств, використовуючи теорію італійського
філософа-анархіста Андреа Кости, який казав:

«Насилля є конечне, щоб поставити проблему або за-
ступити давній ідеал новим, але ще важливіше, дати пе-
реконливий приклад, як застосувати цю засаду в житті».

Натомість, згаданий Мост дальше інспірує й нав-
чає еміграційних фанатиків з-під габсбурзького ярма. Ві-
денська розвідка бере це середовище на око, інфільтрує
його, в чому помічним стає інформатор Еразм Дзюбанюк,
з доносів якого в 1900 році поліція дізнається про пляно-
вані замах на життя цісаря. В той час Дзюбанюк робить
доноси на Войцеха Лазаровича й його приятеля Ніцін-
ського з Польського Революційного Комітету, який мав
свої відділи в Чикаго, Боффало, Мілвокі, Клівленді і Пітс-
бурзі, де було пляновано замах на цісаря. Два виконавці

Спроба анархістів

були вже в дорозі з Америки до Австрії.

Рік пізніше, з такою ж метою виїде з Америки до
Відня, така Софія, Аделаїда Шум, анархістка, яка задү-
мує вбити цісаря під час авдієнції в нього. Дві чеські ор-
ганізації в Чикаго й одна у Нью Йорку теж присвячу-
ють свою активність тій меті.

До цісаря не завжди доходять усі вістки, але служ-
ба безпеки діє з подвійною пильністю й увагою.

Не загине цісар від руки вбивника, але удари і тру-
пи падають близько трону. Чекає його ця найстрашніша
проба в Сараєво, але і те, що досі діялося, може згонити
сон з очей старого монарха, який своєю долю віддав в ру-
ки Всевишнього, про що постійно йому нагадує Апосто-
льська Столиця.

І от раптом такий великий струс, який надовго ско-
лихне його спокій: вбивство Потоцького.

Апель скривдженої

В ту хвилину лежав перед ним на бюрку, на письмовому столі, лист вдови покійного А. Потоцького, Христини з Тишкевичів, яка від себе і від імени дев'яти сиріт просить цісаря дарувати життя молодому українському атентатникові.

Написала вона цей лист, облитий сльозами, майже під диктат Бобринського, що тепер зайняв місце цісарського намісника, а сам за фахом був істориком і політиком. Про це довідуємося із виданих спогадів Адама Гжимали-Седлецького. Бобринський інспірує вмішування вдови замордованого «для рації стану, як простягнену руку українській спільноті».

Січинський свідомий жесту, який робить найбільше покривджена, вдова убитого, і він відмовляється від права скористуватися тим, бо нібито цю цісарську ласку мав би завдячувати вдові, чоловіка якої він убив.

В розмові з польським публіцистом Олександром Янтою, десь в шістдесятих роках, нашої доби, Січинський, живучи в американському Рочестері пригадує:

— Моя справа була темою розмов на найвищому щаблі. У спогадах шефа штабу австро-угорської армії, Конрада фон Генцендорфа, є розділ про розмову з цісарем про мою справу. З огляду на революційні і майже загрозові рухи на окраїнних землях імперії, не було в інтересі монархії мене повісити. З Галичини ішов рекрут до армії, йшов харч. Не треба було роздмухувати іскри, від якої могли загорітися і так запальні молоді уми, що вже були схильні до вибуху.

Фабрикація героїв

Повішення Січинського дало б радикальним і націоналістичним колам об'єднуючий стимул до резистансу, до дальшого спротиву й вирощування мучеників і героїв, до чого була готова галицька молодь.

Після розважувань про всі можливі наслідки виконання вироку над Січинським, за порадою всіх світлих і розважних голів з цісарського оточення, цісар вирі-

шив замінити кару смерті на двадцять років важкого ув'язнення. Повідомляючи про те в'язня, який вже довго чекав на свою смерть, в пресі появився комунікат такого змісту:

ПОМИЛУВАННЯ МИРОСЛАВА СІЧИНСЬКОГО

У вівторок, перед полуднем, надійшла до тутешнього крайового карного суду вістка, що Найясніший Пан помилував Мирослава Січинського, засудженого на кару смерті через повішення, і замінив йому цю кару на 20-літнє важке ув'язнення. Акт Його Найвищої ласки донесено зразу Січинському, а увечорі відставлено його до тутешнього карного закладу для чоловіків, де він почав відбувати свою кару. Як подають місцеві щоденники, оборонці і родина Січинського роблять старання, щоб дозволено йому відбувати цю кару у в'язниці для чоловіків у Станиславові. В останню хвилину довідуємося, що нині вранці, о год. 5.30, відіслано Січинського до Карного закладу в Станиславові.

(Газета Львовська, 29 липня 1809)

Кореспондент польської паризької *Культури*, з січня 1967 року веде розмову з Січинським:

— Скажіть, з яким настроєм чекали ви на вістку з Відня?

— Я читав Байрона. З поміччю словника вивчав англійську мову і вірші напам'ять. Суддя переглядав те, що я читаю і що пишу. Польську «Львівську Газету» я діставав нелегально. Біля моїх дверей стояла варта. Всі, що там сиділи, були політичні в'язні. Директором слідчого арешту був австріяк, але спольщений. Сантиментальний був чоловік. Як мене засудили на смерть, мав сльози в очах. Дозволив мені побачитися з сестрою.

— Передбачував, — пригадую собі, — що мене не повісять, хоч оправдував суддів:

— Мусіли засудити мене на смерть, бо Потоцький був кавалером ордену Золотого Руна, а Золоте Руно, то так, як родина цісаря. А за замах на когось з родини — смерть.

Той, що почав Першу світову війну

Та не зовсім. Гаврило Принцип, який в Сараєві застрелив спадкоємця трону архикнязя Франца-Фердинанда і його дружину, дістав «тільки» двадцять років. Оборона виборола цей присуд з огляду на його вік: мав ледве дев'ятнадцять і пів року. Інша справа, що в'язниця в Терезієнштадті, і в неопалюваній келії і з закутим в десятикілограмові кайдани, за два роки зробила те, що петля робить за пару секунд. Хвороба костей, не дозволила Принципові перетривати війну, яку він викликав. Він помер.

Січинського також закуто в кайдани, що звалися тоді «ланцюхами». Признається, що заковано його «делікатно». З львівського слідчого арешту перевезено його до Станиславова. Там був отой важкий заклад, про який говорено, що з нього, ще ніхто й ніколи не втік. Звався він Діброва.

Січинський розказує про той переїзд:

— Везли мене двох сторожів-дозорців, — каже по-галицькому Січинський. — Двох старших поляків. Ми були в окремому купе в потязі. Я в кайданах, вони озброєні. По дорозі, на одній із станцій, підійшов до мене начальник залізничної станції, якого я пізнав по червоній шапці, й поцілував мене. Тих двох сторожів з ескорти відносилися до мене прихильно. Навіть один сказав: купім йому чоколяди. Говорили між собою: не відсидить цілої кари. Випустять по кількох роках. Цісар старий чоловік, як умре — буде амнестія. Не подарують усієї кари, але пару років урветься. Новий цісар: знову амнестію, уродиться йому дитина, знов амнестія. Може посидить вісім-десять років, більше ні...

— Як привезли мене до Станиславова, знову мав я приємну пригоду. Завели мене до тієї колосальної в'язниці, вийшов сторож з малою гострою борідкою, крикнув на мене, сказано мені стояти під стіною, закованим. А тоді десь збоку інший чоловік сказав:

— Дайте йому спокій, — каже, — він нам уже не втече.

Цвинтарний «жарт»

А я подумав собі: «не втече? А я втікну!.. Дурне? — Правда? І смішно стало мені, та я не показав того по собі. Але я був зовсім певний, що втечу».

— Дуже чемно робив я все, що казали. Казали підносити і класти назад сінник. Командували мною, бо хотіли бачити, чи буду слухати, чи може буду ставати на диби. Хотіли перевірити, що я за птиця. Я робив все, що казали. А потім все шукали в сіннику, і під сінником. Як виходив я на роботу — шукали, кілька разів казали роздягнутися до голого, чи чогось не сховав я під пахвою чи деінде.

— Потім дали спокій. Але дали мене туди, куди я хотів. Була квестія, — до бюро чи до чорної роботи. Той, що питався мене, каже: що на роботі тільки хлопство, тобто прості селяни, а в бюрі самі шахраї. А я хочу до столярки, то їм подобалося, що не хочу йти до бюро.

Січинський каже «до офісу», але то вже американизм, звичка.

Учився не те, що думав...

— Навчився я там столярства, хоч в думках мав я зовсім інше. Насправді я учився французької мови і філософії. Але ще нині можу зробити таку «о» шафку, як ця (показує пальцем на шафу у його кімнаті, що стоїть з книжками). Не знаю, чи нині зробив би я так добре, але тоді я умів це робити. Я був готовий на чотири-п'ять років.

— Зараз першого дня заведено мене до сторожа, — говорить Січинський, — який мав описати мене в книжці, на випадок, якби була втеча, щоби знали, як я виглядаю і кого мають шукати.

— Тобто зробили «рисопіс» — польською мовою каже кореспондент.

— Так, власне! Інший в'язень постриг мене на нульку й поголив. А сторож цей, був дуже милий чоловік. Мав велику сиву бороду, як святий Миколай. Незабаром мав уже йти на пенсію. Був з Буковини, православ-

ним дяком, співав у церкві й одночасно робив бюрові послуги. У в'язниці була католицька каплиця, синагога й церква. І той дяк, в присутності того в'язня, що мене постриг, питається:

А ви не боїтеся?

— А ви не боїтеся?

А говорить такою українською мовою, що я подумав: такого святого Миколи нема чого боятися і кажу:

— Ні, не боюся.

А він подивився на мене й каже:

— А ми вам допоможемо втекти.

Подумав я собі, що як таке є ув'язнення і старший сторож таке обіцяє, то світ не є такий злий, очевидно...

— Але Станиславів — важка в'язниця, дотепер ще ніхто звідси не втік, отже треба почекати. Я тут служу двадцять років, — каже дяк, — і ніхто! Треба терпеливості і нічого не показати по собі, вдавати, що розраховується на амністію, а не втечу, хоч на амністію краще не розраховувати.

— В'язницю оточував високий мур. За муром пильнували військові стежі. Щоб звідси втекти, треба всюди мати спільників, інакше можна не мріяти. Я відразу почав діставати вістки зі світу за поміччю в'язничного сторожа, який знав мене ще зі світу. Так тоді говорилося, бо в'язниця не є світом. Він чув мене на одному передвиборчому мітингу, а, маючи завдання стригти, мав доступ до всіх в'язнів. І він приносив різні вістки. Підозри не було ні до сторожа, ні до того, що стриг.

— Це був початок внутрішнього заговору. Тут не було політичних в'язнів. Лише злодії, бандити, або такі, що билися і забивали, не діставали кари смерти, лише доживотню в'язницю, або так, як я, довгі роки. В Станиславові не вішано. У Львові я бачив шибеницю на подвір'ї, була така у Вісничу, а тут не було. Сторожі були назагал прихильні або неутральні. Деякі нелегально приносили газети, їду, листи. Так доходили до мене відгуки моєї справи.

— Тобто не були ви ні на хвилину відрізані від світу? — питає п. Янта.

— Так, певно, очевидно, — тягне Січинський, задумавшись, ніби відходячи від теми, а переносячись в далеку давнину й чи не дивується, що говоримо про щось таке, в чому він грав головну роль. А те, що роль була головна не перестає йому подобатися. Розсмакував він цю приємність і любить повертатися до тих подій, що відслонюють йому його богатирський вчинок і особи, що тоді вірили у нього. А потім, немов отрясаючись від давнього, вертаємося до сучасності і розмова іде нормально і здається зовсім речева.

Середновічна твердиня

Отже, насамперед опис в'язниці і розміщення сторожів. Ті, з родинами, мешкали в окремих будинках на колосальному порвір'ї в'язниці. Саме те, дає уяву, яке величезне було це забудовання, як на подвір'ї були цілі окремі будинки. А молоді й нежонаті, які лише практикували, мешкали у самому в'язничному будинку, щоб було близько.

— Від години сьомої вечора до п'ятої ранку була у в'язниці цілковита тишина. Навіть вартівники, що патрулювали по коридорах, ходили в м'яких капцях, тому було чути кожний звук чи шелест.

Розповідь про те, як виглядало те важке ув'язнення Січинського в Станиславові, вже після його втечі, подала краківська газета «Час» з 10 листопада 1911 р. Цитую:

Станиславівська в'язниця положена 2 кілометри за містом на т. зв. Діброві, відділена від міста великим міським городом. Вона зроблена за найновішими вимогами техніки, очевидно, кримінальної. Келії у ній освітлені цілу ніч, а через віконце в дверях можна контролювати дії в'язня. На вікнах є грубі залізні ґрати, а всі двері теж залізні, всі коридори поділені залізними завжди закритими перегородками. Вся будова оточена високим на 8 метрів муром. Крім сторожів і в'язничної обслуги внутрі і назовні, патрулюють військові стежі. Келю, в якій приміщено Січинського, він ділив з іншим в'язнем, була

на другому поверсі, а вікно виходило на внутрішнє в'язничне подвір'я.

Здається, що втеча з такої келії і такої в'язниці неможлива. Дістатися із закритої келії на коридор є надзвичайно трудно, тому що внутрішні двері оббиті залізом і не мають ані ручки ані замка, які є назовні від коридору. В дверях є малесенькі віконця, візитирки, через які сторожі, що пильнують в'язнів, можуть час від часу контролювати, що в'язень робить. Кожний поверх ще має залізну браму при виході на сходи і вони увесь день закриті на ключ, лише вночі відкриті, щоб сторожі могли переходити для контролю. Брама стало закрита при вході на коридор в будинку, а ключі має вояк, що повнить службу. Третя брама є в мурі, що веде на вулицю Голуховського.

Але серед молодих сторожів Станиславівської в'язниці було кілька українців, і ті відразу набрали симпатії до Січинського. Один з них розповідає, що коли до Станислава привезено славного на всю Галичину в'язня, молодий хлопець, не знаючи, з ким має до діла, усміхнувся, то сторож подумав, що допоможе йому втекти.

В'язничні сторожі — українці

Січинський розповідає про нього:

— Називався він Пилипчук. Живе дотепер у Вінніпезі (це було в 1967 році — Б. П.). Має 82 роки. Узяв собі спільника з прізвисьцем Черевків, який за поміччю відтиску ключа в милі, доробив ключ до келії Січинського. Але поки до того дійшло, приглядався пильно до своїх колег, інших сторожів. Один із них видався йому солідним й певним і з ним почав розмову. Виявилось, що думають про те саме. Приготування довго тривали, і не про все знав Січинський. Був закритий у внутрішній келії на другому поверсі. Спершу сидів сам, потім дали йому спільника. Працював у столярні, що була в тому самому крилі в'язниці.

Про свого співтовариша в келії Січинський розповідає, що був це також українець, неписьменний, але ці-

кавий тип, називався Василь Хомин. Сидів за вбивство. Це було так: брати мали хату і господарку вдвох. Поки були неодружені, все було добре. Поженилися — і зразу почалися сварки. Жінка брата набрехала мужеві, що той залицявся до неї вліті, як косили сіно. Брат докучав йому за те, аж раз докучив так, що побилися, вдарив брата по голові й забив на смерть на місці. Дістав вісім років, вже чотири відсидів.

— Як уже мав я втікати, — каже Січинський, — намовляв я його, щоб тікав зі мною, але він не хотів ризикувати. Половину вже я відсидів, витримаю до кінця, — казав. — Хочу вернутися до своєї хати. Вам то всюди допоможуть, а мені?

Пилипчук нав'язав контакт з комітетом визволення Січинського, який вже діяв в Канаді й збирав гроші на цю ціль.

Часом розмовляв з Січинським крізь візитирку в дверях.

— Питаю, чи через «Юду», але Січинський не знає того терміну, — пише Янта.

Пилипчук розповідає, що уряд старався не давати доброго харчу, тому він сам доставляв добрі речі.

— Питався я Січинського, — каже, — для чого стріляв він стільки разів? А той признався, що не вмів стріляти й тому боявся, що може лише поранив.

Пилипчук мав право відкривати двері, до келії Січинського. Другий ключ доробили у в'язничній майстерні. Були різні пляни зорганізування цієї втечі. Працювали над тим різні голови, переказуючи сторожам свої пляни. Щойно сторожі могли ті, звичайно, дуже сміливі, завеликі, не надто реальні, застосувати у їх здійсненню.

Далі говорить знов Січинський:

— Я мав теж листи від сестри. Кореспонденцію із світом провадив я весь час за поміччю «коней». Так звалися ті, що переносили нелегальні вістки, листи, тютюн (хоч я не курив), чоколяду, шинку і газети. Легальні книжки давав читати директор в'язниці. Досі маю атлас, на якому написано, що його вільно читати арештантові Січинському.

Одного дня в листопаді 1911 року сторож-спільник каже до мене крізь отвір в дверях:

— В Китаї революція. Скиннули китайську королеву. Світ валиться. Час виходити, пане Січинський.

— Пустить мене, то я піду, — сказав я йому. — Але нічого не сталося того дня. Пекарі, теж видно, були по моїй стороні, бо одного дня знайшов я картку в хлібі, на якій було написано: «нині». Нічого більше. Я не міг спати цілу ніч, чекаючи. Але нічого не трапилося.

— Чекали на кращу нагоду. Коли на головній брамі буде свій чоловік, коли їм дадуть знати «із світу», що все готове, коли знайдуть мешкання, де можна буде сховатися. Два рази був я готовий і не вийшло. Подумав я, що «до трьох разів штука». Отже коли за третім разом дістав я знак, я дав в'язневі, тому, що сидів зі мною, пляшку вина. Щоб випив, а потім удавав, що нічого не знає, якби випитували. Того вечора читав я німецьку філософічну книжку. Її автор називається Вундт — рана.

Вихід з келії

— Сторож перекрутив в замку ключ й отворив двері. Відкрив засув (Січинський каже по-німецькому «ригель») на всю ширину дверей. Черевики поставив я коло ліжка, шапку на крісло, блюзу на лавку, книжка так розкрита, як я її читав, на столі, а на ліжку зробив я з коца лежачу куклу, що виглядало ніби в'язень спить. Як наступний сторож буде заглядати, через візитирку, того Юди (як ви називаєте вживає слова Янти — Б. П.), побачить, що блюза є, черевики є, чоловік є. Все в порядку. З келії вийшов я босий і лише в сорочці й поверх нижче, в сүтеренах (тобто в пивниці — Б. П.), було заховано мундир сторожа і я там перебрався. Пилипчук наказував мені зняти в'язничну сорочку, щоб потім не казали, що я її вкрав й не карали за крадіж державного майна, якби мене злапали. Причепив мені під носом вусяки, але вони не хотіли приклеїтися, то я підтримував їх носовою хусткою і виглядало, що мене болить зуб. Це помагало також заховати лице. Тоді пішли ми довгим головним коридором в напрямі вихідних до міста воріт.

Але якраз тоді напроти нас вийшов головний в'язничний інспектор, який мене добре знав і мав під рукою гору паперів. Пилипчук сказав, що так, якби все пропало, а я подумав, що ні, не пропало... Інспектор бачить здалека, що ідуть двох сторожів в мундирах, в коридорі світять нафтові лампи, не дуже ясно, міг не пізнати. Але не дійшовши до нас, раптом повернувся, ніби щось забув у своєму бюро й пішов назад. Таке мали ми щастя. І пам'ятаю, коли йшов до нас, ноги мої не хотіли нести мене, а як повернувся ноги мої почали мене тягнути вперед. Перші і головні ґрати, пройшли ми щасливо, ні жовнірів ні сторожів не було. Ще одні ворота. Сидів там старий в'язничний ключник, 30 років тут служив, всіх знав. А був такий закон, що коли переходилося коло його воріт, грєба було показатися йому, хто йде. Пилипчук всунув голову в віконце будки, чим заслонив мене. Ми перейшли. Остання перешкода переможена. Все це тривало якись 45 хвилин, від 8.30 до 9.15 веч.

Вихід через головну браму в'язниці

Розказував потім Пилипчук, що Січинський від зворушення чи під враженням того, що пережив, трясся всім тілом. Натомість, Січинський говорить:

— Думаю дотепер, що і той на останній брамі був втаємничений. Бачучи двох молодих сторожів, мав право вийти, правда? За воротами вояк. Ми в мундирах капралів. Отже пустив і ще в дах вдарив, тобто віддав пошану. Січинський продовжує:

— Ми вийшли. Чудово виглядала в'язниця ніччю. Близько був парк. В тім парку на лавці чекав нас молодий українець, адвокат. Не пам'ятаю його прізвища. Але то відоме прізвище. Це той, який під час боротьби за Львів летів літаком через Польщу, бо їздив за грошима на боротьбу за Львів. Забився в літаку під час катастрофи. То я пам'ятаю його (мій здогад, що це міг бути сотник Дмитро Вітовський, що був летуном — Б. П.).

— Він дав мені адресу, а тоді йшов за мною через ціле місто. В Станиславові люди в місті привикли, до ви-

ду прохожих в'язничних сторожів. Якась жінка штовхала ненароком мене і я мало що не загубив своїх вусів.

Дім семінарійного вчителя, до якого ми йшли, був за містом, темний, неосвітлений, але відкритий. Треба було зайти й засвітити світло в кухні. То мав бути знак, що я є тут і що все в порядку.

Виїзд до села

— Зараз поприходили станиславівські міщани — українці. З їх поміччю, я передягнувся на сільського хлопця. Чоботи, кожусок, шапка. Сміялися, що рідна мама не пізнала б. Були вони з села Вікторів, за дві години їзди кіньми від Станиславова. Ми посідали на віз, якби хто питає, то ми купували дошки й їдемо додому. Була гарна ніч. Один з тих, що мене везли, був гмінним секретарем (секретарем сільської ради), а другий війтом (головою). За короткий час доїхали ми до рогатки міста (яку звичайно винаймали за Австрії жида), і треба було платити, щоб її переїхати. Що робити? Як ми того жида, що тримав рогатку, розбудимо, а спигають його завтра, хто їхав, то буде погоня, скаже, що трьох і відразу підозра. То ми рішили коней випрягти, й перевести, а віз перенести, або пропхати боком і так ми виминули рогатку. І так доїхали аж до села, де вже були всі свої. Називалося, що я є війтів кум. Завтра він поїхав на ярмарок до містечка, кілька кілометрів від Станиславова. Людей досить і всі говорять про втечу Січинського. Був там теж урядник, який тримав рогатку. Війт до нього жартома: чи знаєте, що Січинський втікав через вашу рогатку? А той, відважний чоловік каже: я пустив його без заплати, бо я знав, що він не має грошей. Сміявся дехто з того...

Записані деталі тих сторожів, що допомогли Січинському втекти, появились анонімно у книжці виданій у Вінніпезі 1912 року.

В розповіді одного з них, який все ще скривав своє прізвище, хоч факт і вістка про те, що їм удалося поселитися аж в Канаді, були загально відомі, та Канада могла видати їх Австрії, і колишні сторожі воліли не подавати своїх прізвищ. Він пише:

— Товариш шепнув мені, що випроваджує Мирослава в далеку дорогу. Неодружені сторожі мали окреме приміщення в забудованнях в'язниці і якраз збиралися вийти до міста. Почав я розповідати їм щось фантастичне, пробуючи затримати їх в кімнаті. Це вдалося. По якомусь часі товариш повернувся і сказав, що Січинський вже є на світі.

Цілу ніч не спостереглися, що найбільш стереженого в'язня немає, що він зник. Зате вранці крики заповнили цілий великий в'язничний будинок. Перешукано кожну закутину. Ревізії, підозри, арешти. Мене теж арештовано, але нічого не могли доказати, бо легко було доказати, що у критичній хвилині я був з рештою сторожів в кімнаті, коли ми не мали служби. Кілька місяців після того, я подякував за службу й відійшов з в'язниці.

Це розказував Черевків.

Розповідь Пилипчука

У розповіді Пилипчука, яка в загальному покривається з оповіданням Січинського, варто віднотувати такі деталі:

«Я постановив зголоситися до праці, чи пак, на службу, до в'язниці, коли я дізнався, що Січинського тримають в Станиславівській Діброві. Я знав його добре з багатьох передвиборчих зборів і студентських демонстрацій. Я хотів йому допомогти. Приготований для нього мундир сторожа і дороблений ключ до його келії, ховав я у моїй шафі в кімнаті сторожів. Я був дуже нервовий, ідучи до келії Січинського. На коридорі, якраз коло келії Січинського, зустрів я іншого сторожа, якому сказав я, що надоліні грають в карти на більші суми гроша, то він пішов туди подивитися, а я до туалети. Коли, вийшовши, я побачив, що коридор вільний від людей, я відкрив келію. Спів'язень Січинського твердо спав, а сам він не був готовий і то тривало кілька хвилин, поки він зробив на ліжку манекена з газет й прикрив їх коцом. Тоді спровадив я його на один поверх нижче, де під сходами він перебрався в мундир сторожа. І з сутеренів пішли ми в напрямку головних воріт, але мусіли заверну-

ти, бо коридором напроти нас ішов один сторож. Ми йшли раз вгору, то знову в долину».

Розповідає також про епізод з в'язничним інспектором, трохи інакше, ніж Січинський, бо каже, що запхав тоді Січинського до туалети, а коли інспектор минав їх, то крикнув польською мовою, щоб прискіпився, бо мусять йти на вечерю.

Січинський рішуче обстоює свою версію про ту небезпечну зустріч, що могла перекреслити всі їхні пляни.

Коли вже вийшли за головні ворота, а Січинський в парку зустрів чоловіка, що чекав на нього, Пилипчук зайшов до корчми, де випив два келішки, і повернувся до в'язниці нервовий, бо сподівався, що кожної хвилини завважать неprisутність Січинського. Але нічого не помічено аж до ранку, а алярм, який почато вранці, не зробив на нього ніякого враження. Ніхто, врешті, навіть на хвилинку не підозрівав, хто випровадив Січинського. Не кликали Пилипчука навіть до слідчого на переслухання. Сам пішов до жандармів й нарікав на організаторів утечі. Зголосився навіть до прокурора, чи часом не потребує якоїсь помочі.

За якийсь час все притихло, і Пилипчук почувався зовсім безпечно. Боліло його, одначе, — каже він, — що невинних сторожів брали на переслухання і що арештували і засудили сторожів-поляків Тарнавського і Нуду. Коли по кількох місяцях виїхав до Канади, зробив постанову, що спробує допогти тим двом засудженим. На думку Пилипчука, було найменше сім осіб, які займалися втечею Січинського, хоч на виконання всього пляну було досить його одного.

Галас у цілій монархії

Втеча Січинського викликала не лише в усій Галичині, але й у Відні, зрозуміло, велику сенсацію. Преса майже змагалася дати своєму читачеві деталі зухвалої втечі й не перебирала навіть в подаванні безкритичних здогадів і припущень, друкуючи кожну поголоску. Зацитуя телеграму, поміщену на першій сторінці краківської газети «Вперед» (польської), органу ППС (Польської Пар-

тій Соціалістичної), яку редагував Ігнаци Дашиньскі, з 10 листопада 1911 року:

ВТЕЧА СІЧИНСЬКОГО З В'ЯЗНИЦІ

Станиславів: — Мирослав Січинський, вбивник намісника графа Погоцького, втік сьогодні вночі з тутешнього карного закладу. Арештантський одяг Січинського, за одною поголоскою, знайдено в сутеренах (півниці), значить утік перебравшись. Правдоподібно, не знайдено ніяких слідів рангової втечі.

Втеча Січинського сталася вночі, невідомо о котрій годині... В'язень, що був у тій самій келії з Січинським, твердить, що він нічого не чув і нічого не знає.

Сторож, що мав обов'язок заглядати крізь віконце в дверях, твердить, що він регулярно туди заглядав, але нічого підозрілого не побачив. Щойно над ранок завважено, що ліжка Січинського порожне. Келія була замкнена. Його одяг знайдено в півниці. На підставі тих деталей не підлягає сумнівові, що він втік з допомогою в'язничної обслуги. Тому прокуратура й управа в'язниці почали негайні досліди, зокрема щодо тих сторожів, які мали за обов'язок пильнувати цю келію, де сидів Січинський. Негайно повідомлено поліційну владу в інших містах і заряджено сувору погоню.

«Нова Реформа» відразу наступного дня подає такі деталі від «власного кореспондента в Станиславові»:

Нині, вже о годині 5 ранку, розійшлася по місті, подавана з уст до уст гарячкова вістка, що вбивник графа Андрея Погоцького, Січинський, відсиджуючи тут уже два роки кару, втік з в'язниці. Як виходить із телеграм, висланих до Львова, Січинський не виламався з келії чи в'язниці, дослівно зник з келії, залишивши тут же свій в'язничний одяг. За іншою версією, одяг знайдено в сутеренах.

Потім цілком певно стверджено, що Січинський спешу перебрався, а потім вийшов. На ґратах нема знаку перепилювання їх, чи якогось знаку на замку дверей. Ці два аргументи, зокрема факт, що одяг знайдено

у в'язниці, підказує, що Січинському доставлено цивільне убрання, словом, втечу уможливив йому хтось з в'язничної адміністрації.

В наслідку стверджених деталей, постає переконання, що Січинський майже явно залишив в'язницю. Мусіло це статися й тому, що у змові про втечу мусіли бути втаємничені більше осіб в'язничної обслуги. Треба було Січинському відкрити двері в келії, перевести його попри сторожів у коридорах, перевести через внутрішні й зовнішні ворота й через головну браму у 5-метровому мурі, який оточує в'язницю. Цей заклад є у віддалі двох кілометрів від міста.

Здогадуються, що Січинський виїхав на чужий пашпорт і що його метою є Америка. Січинський має зуби, пльомбовані золотом, і цей важливий деталь подано в поліційних гончих листах.

Кружляє тут також неперевірена вістка, що Січинський утік, перебрившись за жінку, і що вже є закордоном. В пляні втечі мусіло бути втаємничених кільканадцять осіб і не є виключене, що хтось із змовників дотримує йому товариства. Дві сестри Січинського вже від довшого часу в Америці.

Негайно арештовано кількох в'язничних сторожів. Переведено ревізію в мешканні його матері, яка від часу перевезення сина мешкала в Станиславові.

Газетні «качки»

А далі газета подає телеграму такого змісту:

Станиславів, 10 листопада. Ціле місто розгарячковане: ходять щоразу нові вістки. Вранці біля в'язниці бачено візника. Припускають, що о год. 5-тій ранку Січинський від'їхав залізницею до Будапешту чи до Румунії. Бо в тій годині відходять звідси поїзди. В тому напрямі вислано телеграми.

Дальше слідство виказало, що Січинський втік між 2-ою і 4-ою годинами над ранок. У в'язниці є контроля в'язнів кожні дві години. Коли о другій годині прийшла контроля до келії, то Січинський спав у ліжку. А коли прийшла контроля о четвертій, Січинського вже не було.

Зразу зроблено алярм. Наразі не подавано вістки до поїзду, бо здавалося, що Січинський мусить бути десь у приміщеннях в'язниці. Пошуки, однак, не дали очікуваних наслідків.

Керівництво карного закладу в Станиславові розіслало гончі листи за втікачем. Вони літографовані, з датою 10-го листопада, поточного року, число Л 3548/11.

«В'язень тутешнього карного закладу, Січинський Іван, Андрій, Мирослав, 3 імена, засуджений вироком цісарського суду присяглих у Львові, дня 17 квітня 1909 року, справа 989/8 за злочин вбивства на 20 років важкого ув'язнення — втік нинішнього дня в цивільному убранні з цього закладу. Втікач є родом з Черниховець, повіт Збараж, у Галичині, приналежний до Шерп'ятина, повіт Рава Руська в Галичині, має 21 рік, вільний, обряду греко-католицького, слухач III року філософії. Опис особи є такий: ріст — середній; будова тіла — сильна; обличчя — довгасте; шкіра — здорова; волосся — темний блондин; брови — темні; очі — пивні (галицьке «кольору пива», яснокарі); ніс — пропорційний; уста-губи — помірні, тобто нормальні; зуби — здорові; без заросту, розмовляє: польською, руською й німецькою (Тоді галичани ще звали себе русинами, а мову звали руською*, не мішати з російською).

Просимо про розшук описаного, а, в разі арешту його, відставити до тутешнього карного закладу. Підпис: Старший директор Його Цісарської Милости — Калоус».

Злива фантастичних здогадів

Довкола справи збиралось багато поголосок, здогадів і припущень, так що навіть усталення тих небагатьох фактів про втечу Січинського було трудне, — пише польська газета «Нова Реформа».

Розійшлися зразу найбільше фантастичні і суперечні погляди про деталі втечі, про спільників втечі, завважених нібито по їхній поведінці. Львівський щоденник «Век Нови», уже наступного дня після втечі Січинсько-

* Частинно вже приймалося: українці — (Б. П-ко).

го подав, що його зловлено в селі Палахицях коло Товмача. В українських колах говорено, що Січинський уже є за кордоном монархії. Поляк-сторож Нуда, перехрестився й признався до вини, хоч на другий день цю вістку спростовано.

Відень також кип'ятився на цю вістку втечі.

• • •

Наречену Січинського, Ганку Поліківну, також арештовано. Вона була урядничкою в українській кредитівці в Калуші. Заручилися вони після проголошення присуду Січинського. Арешт був на підставі того, що в переддень втечі, якась жінка розмовляла із сторожами від вулиці Липової. А Поліківна мала офіційний дозвіл на бачення з Січинським. Відісланий до Станиславова, Січинський доручив її опіці свого приятеля. Вона мала років 19-20, була цілком оригінальною дівчиною, вела себе досить визивно. Носила чоловічий капелюх. І робила враження російської студентки. Донедавна була бухгалтером в «Народному Домі» в Станиславові. Несподівано перенеслася до Калуша і там зайняла посаду. Відмовилася зізнавати польською мовою,

Таке, ніби Мирослав «воскрес»

Кореспондент «Часу» отримав із Станиславова такі телефонічні вістки («Час», 10 листопада 1911 року):

Дивна річ, як в'язнична служба, зокрема руська, трактувала Січинського від довшого часу. Руським звичаєм кланялися йому до пояса і сповнювано всі його вимоги. Вже від кількох місяців стверджено, що Січинський сидить у в'язниці, як у своєму власному мешканні, а як йому забагнеться піти за місто на прохід, то зможе зробити це без зайвих перешкод. Дирекція карного закладу запровадила всі можливі обмеження для втримання безпеки, не могла однак змінити в'язничної обслуги, яка ставилася прихильно до в'язня.

Останнім часом до Станиславова приїздили різні «українці» і бачилися з в'язнем. Посилали до нього кар-

тки, проваджено, як розказують, майже відкрити кореспонденцію. «Герой» стрічався з сліпим послухом серед в'язничної обслуги. В місті заповідали давно, що все це закінчиться відкриттям йому в'язничних дверей, і передбачення здійснилися. Нині вранці не знайдено Січинського в його келії. Якби в готелі залишив в'язничне убрання: сіру куртку, штани, шапку, білизну, тяжкі черевики і зник в цивільному одязі, таємничо відкрилися перед ним замки, ніхто його не бачив, як він виходив з келії чи на довгих коридорах в'язничного будинку і як виходив за ворота в асисті прихильної служби. Це справді небувале звільнення в'язня.

* * *

Цитую далі деякі вістки за тодішньою львівською пресою:

Треба пригадати, що Січинський, який застрелив намісника графа А. Потоцького 12 квітня 1908 року, став першим раз перед судом присяглих у Львові дня 30 червня 1908 і одноголосним вердиктом присяглих суддів був засуджений на кару смерти, але касаційний трибунал зніс цей засуд з приводу того, що Січинський не був відданий психіатричній експертизі, а після того, як це зроблено, відбулася нова судова розправа.

Ця друга судова розправа відбулася 17 квітня 1909 року і знов судді присягли винесли одноголосне рішення, що Січинський винен, однак додали, що нехай Найясніший Цісар рішить, що з ним зробити. І справді 26 липня 1909 року цісар уласкавив його від кари смерти, а трибунал затвердив вирок, засуджуючи Січинського на двадцять років важкого ув'язнення. Зараз наступного дня, 27 липня 1909, перевезено Січинського зі Львова до Станиславова. Цю в'язницю вибрано тому, що на цьому дуже настоював адвокат - оборонець Січинського, д-р Кость Левицький і весь український клуб. Кара рахувалася Січинському від 12 липня 1908 року.

Зразу виявилось, що вибір станиславівської в'язниці був помилковий. Бо не досить того, що його мати зразу перенеслася жити до Станиславова й до неї відбува-

лися сталі прощі звеличників Січинського, що витворило свого роду культ русинів до вбивника, а до того, в'язнична служба в Станиславові була майже повністю руською (зверну увагу, що тут говорить оголений шовінізм польської преси, бо в іншому місці подаю, що українці становили лише 50 відсотків в'язничної обслуги — Б. П.), яка уважала Січинського народнім месником і ставилася до нього, як до українського героя. Є фактом, що сторожі - українці завжди салютували Січинському, підносячи руку до дашка шапки і робили різні послуги. Мав теж Січинський дуже легке зайняття у в'язниці, і це робило таке враження, ніби він був там на упривілейованих умовах.

Що говорено у Відні!

Сестра Січинського, Олена Левицька, дружина посла Евгена Левицького, яка мешкала у Відні, сказала:

Про втечу мого брата я довідалася щойно з газет. Здому не мала я ніяких вісток. Мама мешкає в Станиславові, де і я мешкала, поки не виїхала до Відня. Тепер напевно мама у Львові, бо писала мені, що хоче відвідати могилу мого молодшого брата, яка є на львівському цвинтарі. В Станиславові мешкали ми дуже близько коло в'язниці. З наших вікон ми бачили вікна келії брата. Ми з мамою часто стояли у вікні. Віддаль однак була завелика, щоби можна було когось пізнати. Це було причиною суперечок з мамою, яка твердила, що пізнає Мирослава. Однак у неділю, коли в'язні йшли до церкви, що була недалеко в'язниці, ми докладно бачили Мирослава, як ішов по сходах. Мама не може жити без нього. Директор в'язниці за тамтешнім переконанням є німець, а мені здається, що він є чех. Раз на три місяці нам вільно бачитися з Мирославом. Не було йому там зле, тому, що сторожами були переважно русини. Якось жінка одного сторожа принесла Мирославові щось поїсти, а коли мама хотіла їй за те заплатити, жінка відповіла:

— Але ж все є в порядку, пані! Будьте спокійні за свого сина. Ми ж усі русини!

Під час наших відвідин завжди був присутній директор в'язниці. Мирослав тоді говорив про політику, бо діставав він різні газети і добре був поінформований про ті справи. Руський студент Коцко, який загинув під час заворушень у львівському університеті, приготував у свій час плян утечі Мирослава, придбав усі потрібні документи, щоб дістати місце сторожа у станиславівській в'язниці. Однак його смерть ударемнила всі його груди. Всі спів'язні, як і взагалі всі русини в Галичині, ставилися до Мирослава з великою пошаною. Вкінці заявила пані Левицька, що виїжджає до Станиславова, бо боїться, що її матір арештують, хоч сама наражується на таку ж небезпеку. Кореспонденція з Відня до газети «Нова Реформа», 11 листопада 1911 року.

«Вперед» з 14 листопада 1911 року подає деталі, показуючи, в якому напрямку є проваджене слідство і які висновки робить газета. Під загальним наголовком «Втеча Січинського» подає часто суперечливі вістки й інформації:

ДЕТАЛІ ВТЕЧІ.

Встановлено, що Січинського виведено з в'язниці між годиною 9-ою і 10-ою вечора у четвер. Вояк, який мав службу на головній брамі, бачив, як в тому часі два сторожі вийшли до міста. Один з них повернувся, другий остався в місті. Вояк завважив, що той, що повертався, мав у руках ключ. Це був, правдоподібно, сторож Маляж, який мав службу при кінцевій брамі і в руках якого були ключі. О 10 годині службу при тій брамі перебрав сторож Котянко, людина без плями. Видно, що вся змова зводилася до того, щоб все сталося, поки службу перебере Котянко. Арештовано чотирьох сторожів: Нуду, Цесьлікова, Маляжа і Гавриша.

ЛИСТУВАННЯ З СТОРОЖЕМ.

При ревізії в Нуді знайдено обтяжуюче його посвідчення, яким стверджується відбір різних сум грошей, отриманих від Січинського, на якому з другої сторони бу-

ло написано рукою Січинського. Нуда писав на картці:

«Дайте мені адресу того чоловіка зі Львова, що позичив 500 корон. Мушу конечно з ним побачитися, бо справа дуже пильна. Чи він зачекає на рату? Відповіжте на другій стороні і дайте знайомому. «Н».

Відповідь Січинського була така:

«На рату почекаю. Той чоловік прийде до вас, але перед тим напише зі Львова і підпишеться «брат». Буде чекати на останній лавці в Липовій алеї. С.».

Таких документів, які має суд, нібито досить...

БУНТ СТОРОЖІВ.

Розійшлася вістка, що у в'язниці почався бунт сторожів і що вони відмовилися від послуху із-за арештувань, сторожів заступлено військом. Ці поголоски заперчено. В станиславівській в'язниці є 60 відс. русинів.

ПЕРЕБІГ КРИТИЧНОЇ НОЧІ.

Тієї критичної ночі відпроваджено Січинського з верстату до його келії о шостій годині. Його келія була на другому поверсі, а вікна виходили на подвір'я, на якому проходилися в'язні. О 9-ій годині вечора, згідно з правилом, сконтрольовано його келію і тим самим бачено його останній раз. Від того часу діє загадка.

Коли в п'ятницю вранці, о шостій годині, принесено Січинському снідання, його не було в келії, натомість завважено на ліжку звинену постіль, прикриту коцом, нібито сплячої людини. Розпочато гарячкові розшуки, однак без успіху. Співв'язень Січинського відмовився бують сказати, кажучи, що нічого не знає, що спав дуже добре минулої ночі. Шукано втікача навіть на даху будинку, в коминах, на стриху, всюди безуспішно. Щойно служба в пивниці знайшла в'язничну куртку і штани.

ХТО ВТІКАВ З СІЧИНСЬКИМ.

Слідство встановило такий деталь: В парку Єлисавети, який є напроти в'язниці, пізно увечері очікували

на Січинського два чоловіки з піднесеними ковнірами плащів і в натиснутих капелюхах. Один із них мав пенсне. Сторож, який відібрав від Нуди Січинського й провадив його крізь останню браму аж до паркової алеї, не міг побачити тих чоловіків, бо широкі береги капелюхів заслоняли їх лица, а близько не було ліхтарні.

Коли Січинський наблизився до них, вони привіталися, а один з них сказав: «Уже скінчилася твоя нужда», потім усі разом пішли в глибину алеї, яка від вул. Липової, зразу попри парк Єлисавети, провадить до парку бар. Ромашкана. Стверджено, що у згаданий час не було там ніякого воза чи візника. Правдоподібно, Січинський дістався відтак до сусідньої рівнобіжної вулиці Казимирівської, де мусіли чекати на нього коні. З Казимирівської провадять дороги до Листя, Богородчан і Надвірної, що дало підставу думати, що Січинський продерся на Угорщину.

Наречена Січинського

Арештована в Калусі пані Ганка Поліківна, одна з тамтешніх урядничок руських кас, звільнена з-під арешту. Її арештовано тому, що один з агентів вислідив, що в день перед втечею, якась жінка мала розмовляти з сторожем від вулиці Липової. Тому, що вона є на листі осіб, які мали право бачитися з Січинським, підозра впала на неї. Але слідство не знайшло нічого обтяжуючого її, тому її негайно звільнено. Поліківна є нареченою Січинського, вони заручилися після проголошення карі смерті Січинському, а він, виїжджаючи до Станиславова, доручив її опіці приятеля Цеглинського.

Останні вістки

Львів. Старший прокурор, радник цісарського двору Гінце, повернувся із Станиславова й подає звіт намісникові і президентові суду Тхожницькому. Як подає «Слово Польське», стверджено, що сторожі Нуда, Цесьліків і Маляж не є русинами, але римо-католицької релігії (в ті часи релігія була ознакою національності – Б. П.).

Що ж торкається до вини заряду в'язниці, то надпрокуратура не знайшла жодного закиду, бо дирекція в'язниці виконувала всі встановлені доручення й закони, зокрема щодо пильного нагляду над Січинським. Поскільки було можна, добиралися сторожі - поляки.

Не є правдою, нібито Нуда признався до вини, є тільки великі ознаки, а то й підозра, що він випровадив Січинського з в'язниці в часі між 9.30 до 10.30 вечора.

Сторожі ствердили, що двері в келії Січинського відкрито ключем. Дотепер арештовано чотирьох сторожів.

Слiди втечi i ревiзiї

Станиславів 14 листопада.

Учора переведено ряд ревiзiї i нiбито натраплено на слiд утечi. У зв'язку з тим, директор полiцiї Лукомський виїхав до Львова. Звертає загальну увагу факт, що iз Станиславова зник Теодор Олесницький, який був у тiсному контактi з Січинським.

Дружина сторожа Нуди не скористувалася з добродiйства законiв, але своїми зiзнаннями сильно обтяжила мужа. Михайлина Нуда, яку чоловiк бив i хотiв з нею розвестися, вiддала слiдчим органам українську сорочку (мабуть вишивану — Б. П.), над якою пильно працювала, яка з доручення мужа мала бути для Січинського, щоб мав у чому ходити в Америцi. Сорочку цю затримав у себе слiдчий суддя.

Переведено також ревiзiю у сторожа Головенка i Дмитрова, який керував кантиною, у якого сподiвалися довідатися, де взяв пляшку вина для спiв'язня Січинського — Хомина. Стверджено, що в кантинi такого вина не було.

Вдруге переведено ревiзiю у Цесьлікова i в чотирьох русинiв зпомiж iнтелiгенцiї, у яких знайдено помiтнi ознаки. Ревiдовано теж столярню, де працював Січинський, i одного українця Букоємського, колишнього студента руської гiмназiї, вiдомого iз судового процесу за напад на руського священника коло Коломиї.

Перебіг розшуків Січинського подають такі пресо-ві повідомлення:

ВТЕЧА СІЧИНСЬКОГО.

Станиславів, 14 листопада. Слідство у справі втечі Січинського йде тепер у двох напрямках, отже в напрямі встановлення вини сторожів і розкриття тих осіб, які організували втечу. Цей другий напрям був дотепер засуджений на самі припущення і здогади і щойно випадки вчорашнього дня дали поважніший матеріал. Тож слідство прибрало дуже широкі засяги.

Станиславівська поліція і староство були вчора дуже зрушені. Переведено декілька ревізій, які дали серйозний матеріал. Зроблено ревізії також в мешканнях станиславівських українок, й звернено особливу увагу на кореспонденцію. Всі забрані листи поліція тримає в старостві. Вже тепер стверджено на підставі тієї кореспонденції, що Ванда Поліківна (отут вам, читачу, приклад, як не можна вірити газетам. Ще вчора наречена Січинського була Ганка, тобто Анна, а нині вона вже Ванда — Б. П.) мусіла в дуже важливій справі виїхати закордон. Вістку цю підтверджує також лист, забраний в іншій українки, яка повідомляє знайому, що Поліківна не зможе полагодити їй обіцяної справи, бо має для того поважні причини і в найкоротшому часі виїде закордон. Деталі цієї справи поліція держить в таємниці.

Учора зголосився до в'язничного бюро в'язень Кшивошевські, який відсиджує 12 років і зізнав, що в'язничний вчитель Якубовчик, порозумівався з Січинським на проході в переддень втечі. Ревізія в Якубовчика не дала ніяких матеріалів, тому його не арештовано.

Директор станиславівської поліції, п. Лукомський, виїхав вранці до Львова. Його виїзд пов'язаний із втечею Січинського.

Директор в'язниці в Станиславові

Пан Карло Калоус, старший директор в'язниці у Станиславові, походить справді з чеського роду, але гово-

рить плинно польською мовою і признається до польськості. Вийшовши з армії, як поручник артилерії, вступив на службу у в'язничній обслузі. Був деякий час урядником у Віснічі, де здобув добру опінію, й був перенесений до Львова й кінцево до Станиславова.

СІЧИНСЬКИЙ В РУМУНІЇ?

В «Газеті Народовій» читаємо: *З австрійської прикордонної станції Іцкани, на буковинсько-румунському кордоні, прийшла телеграма з донесенням, що одна особа в одязі священика, що рисами лица нагадувала Січинського і мала зуби пльомбовані золотом, їхала нині в поспішному поїзді Берлін — Львів — Чернівці — Станиславів, переїхала австрійсько-румунський кордон і поїхала до станції Бурдуені в Румунії. Ця особа в одязі священика, яку австрійські прикордонники підозрівають, що це Січинський, як показало слідство, сіла до поїзду щойно в Гадікфальва, недалеко Радовиць. В товаристві того згодного Січинського є ще дві особи, також священики. Вони в поїзді 2-ої класи віддали кондукторові всі три квитки при контролі, кажучи, що їх товариш мусів вийти до туалети. Той третій товариш, згоданий Січинський, перебув цілу дорогу в туалеті і вийшов щойно перед румунською станцією Бурдуені. Є теж вістки, що коли це був Січинський, то його бачили теж коло Чернівець. З Чернівець, однак, подають, що поліція поробила належні доходження, які не дали жодних наслідків (Телеграма до «Нової Реформи», з 15.11).*

НОВІ АРЕШТУВАННЯ.

Львів. «Слово Польське» подає із Станиславова:

Вчора, о годині 11-тій ночі, арештовано сторожа в'язниці Ізидора Тарнавського, який вже 22 роки є на службі. Сильно обтяжують його зізнання офіцера військової обслуги, який бачив Тарнавського, як він крутився підозріло перед втечею Січинського. Потім цей вояк бачив, як коло 10-ої вечора він виходив в товаристві яко-

гось молодця без вусів, одягненого в одяг сторожа. Здогадуються, що цим молодцем міг бути Січинський.

Польська преса показує стриманість і осторогу в подаванні вісток (що, очевидно, є нонсенс і видумка. Вона так фантазує і противорічить своїм повідомленням, що, читаючи це нині, ми бачимо, яка примітивна була тодішня преса — Б. П.). Зате українська преса, зрозуміло, майже раділа з того, що Січинському вдалося втекти. Польська преса подає, що умови життя у в'язниці надто лагідні й можливі, а українська преса драматизує, подаючи їх важкими. І одна і друга сторона не можуть нині похвалитися правдомовністю... Кілька днів після втечі Січинського в українській пресі Галичини подавано таке:

Б'ються в груди...

Львівська державна надпрокуратура виконує поверховий догляд над карними закладами для чоловіків у Львові і в Станиславові. Компетенція тих закладів базувалася на підставі релігійної приналежності засудженого. Від 1908 року уведено зміни й розглядано справу на підставі вироку суду. Відтоді до Станиславова відсиляли також римо-католиків і визнавців релігії Мойсея — жидів. Вже і до того часу, було у тому закладі декілька чоловік тих релігій, бо після бунту в'язнів у Львові, деяких перенесено до Станиславова. Досліді над поведінкою сторожів провадить один із слідчих суддів. Тому, що пресі закидали, що вона не є безсторонньою, бо подає, що Січинський мав великі привілеї, польська «Нова Реформа» з дня 12 листопада так «б'ється в груди»:

«Ми далекі, навіть дуже далекі від бажання знущатися навіть над злочинцем, що має високе покарання, не можемо однак стриматися від висновку, що накидується сам собою, беручи до уваги факти, що вбивник сл. пам. Андрея Потоцького, так винятково був прихильно трактований в закладі кари в Станиславові, де втечу уможливили йому кримінальні сторожі, що було наслідком упривілейованого становища Січинського, яке він відчував у в'язниці. Досить сказати, що отримував

він не тільки наукову лектуру, що було б зовсім в порядку, але читав він щоденники, був в контакті з дальшим оточенням не родинним; а перед мурами в'язниці вистоявала ціла плеяда його звеличників, що опікувалися ним дуже старанно. А всередині в'язниці існував «культ Січинського», обслуга віддавала йому пошану «до пояса».

Словом, станіславівське ув'язнення було для Січинського сховищем особливої натури. Мимоволі пригадується в'язниця у опері Штрауса «Фледермаус» (лилик — летюча миша), з чого такий задоволений сторож Фрош.

Тим в'язничним настроєм треба пояснювати ту легкість, з якою потраплено до сумлінь в'язничної обслуги. Тим пояснюється і те, що не тільки русини, але і сторож поляк, довірена людина, дала використати себе, як платне знаряддя для помочі Січинському в ув'язненні.

Вимога дослідів

Тут отже, як ми зазначили напочатку, висувається, крім втечі злочинця, що замордував сл. пам. Потоцького, квестія догляду станіславівської в'язниці, із-за чого втворилися там обставини, про які тепер довідуємося. Не зважаючи на висліді погоні за Січинським, квестія ця повинна бути публічно вияснена. Ця стаття кидає рівно ж світло на обставини, в яких жив і готував утечу Січинський. Читаємо далі таке:

Сталося так, що сторожі і в'язнична обслуга в Станіславові складаються майже повністю з русинів і ті відразу прийняли Січинського не як злочинця, але як «героя», віддавали йому почесь на кожному кроці, старалися у всьому допомагати, робили йому всі можливі послуги й полегшували контакт зі світом. Але і заряд в'язниці, хоч кажуть, що не раз звертав увагу на ставлення до Січинського, був супроти нього надто м'яким. Січинський був зобов'язаний до фізичної праці лише перед полуднем, а ціле пополудне мав вільне й віддавався читанню й писанню. Часто приймав відвідувачів і отримував багато книжок.

Мати коло сина

Відомо, що мати Січинського переїхала до Станиславова, щоб «глядіти за своїм сином» і винайняла собі мешкання найближче до в'язниці. Відвідувала сина що два тижні, часом частіше. До неї приїздили найрізноманітніші прихильники сина і все у неї бувало якись наради.

Про те, що приятелі Січинського від самого початку снували проекти, як визволити його з ув'язнення, є досить доказів. Зрештою, зовсім з тим не крилися. Українські газети не раз заповідали, що «хвиля розкриття в'язничних воріт перед Січинським надійде скоріше, ніж закінчення судового присуду»...

Збирано теж грошеві пожертви на фонд імени Олени Січинської, який мав культурні цілі, але ніколи не було подавано, як ці фонди використано. (Це дуже нагадує різні нинішні «визвольні фонди», про які ніхто публічно не звітує — Б. П.).

Дня 16 листопада 1911 року галицька преса все ще подавала цілі шпальти про втечу Січинського, не перестаючи губитися у найбільше фантастичних здогадах. Зацитую кілька характерних комунікатів з польської газети «Нова Реформа»:

ВТЕЧА СІЧИНСЬКОГО.

Львів (телефоном). Львівська поліція переконана, що Січинський ще дотепер ховається в Галичині.

ТАЄМНИЧА АВТОМАШИНА.

Львів. «Слово Польське» довідується із Станиславова, що тут зголосився чернівецький поліцейний агент, який у п'ятницю, тобто на другий день після втечі Січинського, бачив автомашину, яка проїздила і в якій було двоє молодих дюдей, молодший з яких дуже нагадував Січинського. Агент не арештував їх, бо ще не було нічого відомо про втечу. Авто зіпсувалося в Чернівцях і мусіло затриматися. Незнайомі, правдоподібно, поїхали далі поїздом.

СЛІДИ В КАРВІНІ.

Карвіна. Того самого дня, коли появилися у газетах вістки про втечу Січинського з в'язниці, появилася в Карвіні молодий чоловік, елегантно зодягнений, який заходив до тутешніх установ з проханням, щоб йому позичили грошей, на оплату телеграми додому. Сказав, що в дорозі з Богуміна вкрадено йому пальто, в якому мав документи і гроші. Зазначив з притиском, що є русином-студентом, тому з проханням про поміч не буде звертатися до поляків. Йому гроші позичено, і він, казав, що буде чекати на телеграму з дому на залізничній станції. Коли, однак, поліція пішла на станцію, студента того там уже не було. Влада підозріває, що комітет, який організував утечу Січинського, навмисне повисила до різних руських міст осіб, щоб увести владу в блуд. А львівське «Слово» поміщує вістку такого змісту:

ПІСЛЯ ВТЕЧІ СІЧИНСЬКОГО.

Руська громадскість не криється з виявами ентузіазму з причини втечі Січинського. Молоді русини в Станиславові мають на меті організувати Богослуження з подякою за успішну втечу Січинського.

17-го листопада стан напруження триває, але приходить новий, сенсаційний аргумент, що має до діла із зубами Січинського.

На підставі донесень із Станиславова, учора вранці покликано до прокурора доктора Романа Ярославича й посаджено його до слідчого арешту. Це дентист, який латає (пльомбував) зуби Січинському у в'язниці. Стверджено, що в пам'ятку п'ятницю Ярославич приїхав до Чернівець і затримався в готелі «Де Париж», в товаристві якогось молодого чоловіка. В готелі чекало на них кілька чоловіків, що потім разом пішли до міста. Д-р Ярославич повернувся до готелю щойно 11-го листопада знову в товаристві молодого чоловіка, але іншого. Служба, якій показано фотографії, заявила, що той перший був Січинський, чи так подібний до нього.

Яросевич, приїхавши до готелю, зразу заповнив мельдункові картки й підписався власним прізвищем. В Чернівцях, як він каже, зіпсувався йому автомобіль, і він виїхав поїздом до Станиславова, а погім аж до Львова, звідки повернувся до Чернівцець.

Чернівці. Власник готелю «Де Париж» буде притягнений до відповідальности за недбале заповнення документів, тому що на мельдунковій картці д-ра Яросевича не поставлено дати, що утруднює слідство.

СЛІДСТВО.

Львів. Чернівцецька поліція учора повідомила львівську поліцію, що слідство, почате в Чернівцях, не дало жодного позитивного результату. Львівська поліція вислала дотепер 80 гончих листів у справі Січинського.

Львів. Із Станиславова подають до «Вечірньої Газети»: 3 міродайних джерел рішуче заперечують вістки, нібито слідство в справі Січинського припинене і що нібито з рамени уряду роблено будь-який натиск на тутешні органи, щоб зупинити справу. Є надія, що втеча Січинського буде повністю висвітлена.

Українське «Народне Слово», орган Народнього Комітету, висвітлює втечу Січинського з іншого боку. Під наголовком: «Чи схоплять Січинського?», пише товстим друком:

Робота професіоналів

Можна припускати, що раз до того взялися закордонні революціонери, то Мирослав є в безпеці. Революціонери обдумали і перепровадили цілий плян визволення до найменших деталей. Вони є готові на всякі евентуальности, знає кожний, хто слідкував за революційним рухом у Росії. Від вечора до шостої ранку, могли перейти любий кордон, а потім повести Мирослава так, щоб його ніколи не зловлено. Ці люди розуміються на тих справах і вміють заглянути в очі кожній ситуації. Навіть якби їх накрила поліція, то маємо докази, що на двох революціонерів потрібна велика перевага поліції і вій-

ська. А коли ще врахуємо, що Мирослав довго відмовлявся втікати, то зрозуміємо, що не ризикував би на сліпо, якби не мав певности, що цим разом ніяка сила його не зловить...

А тепер розкаже сам Січинський:

Його вже зловили!

— А я причасний сидів на селі. Чув я, що мене шукають, але що веселіше, це те, що мене знайшли. Каже мій вїйт до мене: «Вас уже зловили, знаєте»? Виявляється, що десь там у Карпатах арештовано молодого інтелігента з пивними очима. Мав бути подібний до мене. Мені тоді, той сторож у в'язниці записав, що я маю пивні очі. Ніколи таких не мав я. Вони може сірі, може сиві, може навіть голубі, та ніколи не пивні, тобто не карі.

— Вїйт у селі, в якому я сидів, твердив, що ніхто мене не зрадить. Такий був певний того, що завіз мене до стодоли, де були різні люди і представив мене. «Ніхто, нікому не має права сказати, що він тут є, або, що був. Ніколи, ніколи, ніколи! Якби це вийшло, то всі будуть покарані судом».

Дивилися на мене витріщеними очима. Між тими людьми був один старий, сивий дід, як голуб, але сліпий. Як довідався, хто я є, то захотів мене обняти. Каже: «А знаєте, я пам'ятаю, як знесли панщину в 1848 році?».

Час в дорозі

Одного дня, поїхали ми, нарешті, на залізничну станцію, не найближчу, але недалеко від села. Їхав селянин разом з селянкою і вчитель з Чернівець на Буковині. Звалося це, що ми їхали на суд до Снятина. Вчитель мав виступати, як адвокат, а ми нібито свідки.

У Снятині взяв я візника, що звався фіякром, щоб завіз мене до Чернівець. В Чернівцях я міняв мешкання три рази. В третьому був найдовше. Зустрів я там мою сестру, яка приїхала зі Львова.

Поява біблійного жида

Приїхав також один приятель жид, мудрий чоловік. Тукидея по-грецькому читав. Відомий був в Бучачі, хоч непривабливо виглядав. Навіть попередньо хотів мене боронити в суді, але не зробив того, щоб не сказали, що жид пхається. Він був ідейний соціяліст. Був добре відомий у Львові. І тепер він сказав мені, що завезе мене до Німеччини.

Спочатку я не хотів того, бо я боявся за нього. Кажу до нього: «Та пощо вам наражуватися на небезпеку, втрагу адвокатури і здоров'я? Мені дадуть те, що я вже мав, але вам»?..

Не поступився. «Я впертий чоловік — каже. Як сказав я, що їду, то їду»...

По ньому було видно, що він жид, а з мене треба було зробити жида, окуляри, кожух, оксамитовий капелюх. Я перестав голити лице. З Букарешту до Бресляв, їхали ми, ніби то купці на ярмарок. Незле то виглядало. З квитками другої кляси. У другий панів не ревідують. У третій було б небезпечно.

Документів не мав я ніяких, він мав усе. На кордоні сунув в руку кондукторові, і ми переїхали без труда.

Цей жид був незвичайний, шляхетний чоловік. Тільки селян боронив. А вже тоді, коли почалася Перша світова війна, у Празі було багато українців і росіян в полоні. Була епідемія, гинули, як мухи, і ніхто їх не рятував. Він тоді приїхав з Відня, щоб ними зайнятися. Сам дістав тиф і помер. Мав може 45 років. А тут в Америці я зустрів служницю, що працювала у його сестри чи брата і була свідком такої сцени: Якась пані на прийнятті твердила, що працедавець має право користуватися фізичною силою щодо служби. Він тоді встав і сказав, що то ганебне право. Але ця пані боронила свого погляду. Тоді він сказав: «А якби так вас поклали на лавку й дали дванадцять палиць?» Встала ображена і вийшла.

Тим часом довів мене до Берліна. Я конче хотів побачити Райхстаг під час нарад. Але він не дозволив на це. Боявся, що мене може хтось пізнати. Я дістав квиток до Норвегії. Сів у поїзд і читав поезії Теннісона. В Ште-

ттені (Щецін), поїзд в'їхав на корабель, і я вперше в житті побачив море.

В поїзді, якийсь добродій заговорив до мене німецькою мовою, бачив, що я не норвежець і запитав, куди я їду? Я мав паспорт студента. То називалося, що я закінчив правничі студії і родина висилає мене в світ, щоб я побачив, як живуть люди в інших країнах.

— А до якого міста ви їдете? — спитав він.

— До столиці.

— Не їдьте туди, там погана погода. Їдьте зі мною до мого міста. Називається Берген.

Потім мав я їхати до Англії і до Канади. Показав мені на мапі, де є Берген. Я побачив, що якраз навпроти Англії, Але кажу, що я там нікого не знаю.

Чудова знахідка

— Та я заопікуюся вами, — каже. Я є там комісарем поліції. Вертаюся, власне, з Німеччини, де я студював кримінальну хемію.

Я подумав, що добре мати такого приятеля, і я поїхав з ним до Берген. Що обіцяв, того дотримав. Був я там в січні, лютому і березні 1912 року. Але стало з думкою, що поїду до Америки. Потім переїхав я до Швеції. Там знайшов я собі приятелів, швидко навчився говорити по-їхньому.

— А скільки мов, ви знаєте?

— Порахуймо: українську, польську, німецьку, норвезьку, шведську, англійську, російську з українськими помилками, бо не маю практики. Крім того, можу читати італійською й еспанською.

— Але вертаймося до Швеції. Вони там знали мою справу. Я говорив і писав там багато, але не про себе, лише про проблему Польща — Росія — Україна. Один з моїх приятелів був пізніше прем'єром Швеції, а потім — делегатом до Ліги Націй — Сандер.

Як вибухла війна 1914 року, я мав фантастичний плян поїхати до Австрії. Я сподівався, що вибухне революція в Росії або в Австрії. Хотів я бути там, де буде революція. Але, як знаєте, я дещо приспішився. Вперся я

до тієї міри, що мої приятелі дістали мені паспорт, шведський, очевидно фальшивий, в якому називалося, що я українець, кореспондент соціалістичної газети в Стокгольмі.

З тим паспортом поїхав я до Відня, в саму пащу тих, від яких утікав. Перед тим вступив я до Праги, де мешкав мій родич, професор Горбачевський, хемік. І власне він вияснив мені, як ідуть військові справи і чи буде революція, чи Австрія виграє війну. Я думав тоді, що для нас було б краще, щоб виграла Австрія, бо жалко було б тратити те, що ми, українці, осягнули в Австрії.

Старшобратство в крові

Тут треба підкреслити, що як Січинський приїхав до Америки в 1915 році, то зайнявся готуванням книжки про українські самостійницькі аспірації за гроші, зібрані комітетом на його оборону. Едвін Беркман, шведський кореспондент, письменник і перекладач, з'ясував у цій книжці ситуацію українців в Росії й каже, що в році 1913, в губерніях київській, херсонській і харківській арештовано 23-ох редакторів, сконфісковано 26 газет, накладено 85 покарань на загальну суму 20,525 карбованців. Крім того, українці ненавидять польських земле-власників більше, ніж росіян.

Варто теж пригадати, що у Львівському університеті в 1904 році було 6 катедр з українською мовою навчання, а в 1915-ому вже було 14, а на терені Галичини мали українці дві з половиною тисячі власних шкіл.

Не втратити здобутого

— Отже не належало тратити того, що ми вже здобули, — тягне далі Січинський. З тою думкою поїхав я до Відня. Там послом був мій швагер (шурин) Євген Левицький, і то він сказав мені, що Австрія війну програє. А я тепер хотів, щоб вона перемогла Росію.

Тоді там зустрів я Віктора Адлера, лідера австрійських соціалістів, редактора. Прийняв мене, як кореспондента шведської газети. А потім я розказав йому, хто я

є насправді, і я пробував упевнитися, як він це сприйме. Сказав: «Я вже старий чоловік і ніщо мене не заскочить, ні не здивує. Отже я йому кажу, що я не є той, що на паспорті.

— А хто ви є?

— Мирослав Січинський.

Не хотів повірити. Але я переконав його. Отже сказав: «Зрозумійте, що тут є Австрія. Ніби чоловік засуджений на смерть, а приїхав допомогти Австрії». А потім питає: «Що мені тепер робити з вами? Вас же тут арештують, і щойно буде клопіт». І знов з другого кінця:

І Ленін був близько!

— А Леніна ви знаєте?

Кажу, що я чув про нього, але особисто не знаю.

— Він тут у Відні, в арешті. Зловили його в Закопаному і привезли сюди. І я мушу його рятувати. Бо тепер зі мною рахуються, не те, що перед тим. Отже я думаю, що я його вирякую.

Він, Адлер і мій швагер Левицький, представили мене в Міністерстві закордонних справ і війни і там дістав я документи, на моє фальшиве прізвище, щоб німці вільно мене пропустили. А що я ходив читати газети до шведського посольства, то посол дав мені лист до короля, як довідався, що я вертаюся до Швеції. З таким листом, як відомо, ніхто не смів мене зачепити в дорозі.

— То значить, ви подорожували, як дипломатичний кур'єр?

— Власне, власне. Через кордони переїздив я, як великий чоловік. На тій підставі в Берліні дістався я до професора Отто Гецша. Він був автором книжки про Росію, спеціалістом й дорадником німецького цесаря. З ним я відбув розмову. Хотів я конче довідатися, які пляни мають німці на випадок перемоги над Росією.

Прийняв мене дуже ввічливо. Не пробував обманути, хоч міг. Я мав тоді 27 років. Хто був я, а хто був він! І я запитав його, як він думає, що німці зроблять з Україною?

Запахло колонією

— Побудуємо вам школи, шпиталі, — казав, що вірить у це так, як Бісмарк, що німці не повинні зачіпати Росії, отже не знаю, як далеко заїдемо на сході. Якщо заїдемо далеко, то відділимо Україну, побудуємо дороги, розбудуємо важку індустрію, мови не будемо вам забороняти... І на тому зупинився.

Я дивлюся йому в очі, бо хочу знати, що даліше. А він ні. Також дивиться мені в очі, але мовчить. Бачите, чесний чоловік.

Січинський — політик

Тоді я зрозумів, який є плян. Україна буде німецькою колонією. Під тим не міг я підписатися. Ця розмова мала вплив на решту мого життя. Від того часу знав я, що не можна ставити на німців, а тим більше спирати на них українські аспірації — надії. Це поставило мене в опозицію до багатьох моїх земляків, германофілів з переконання і розрахунків. Ніколи не вірив я, що з того може вийти щось корисне для українців. Навіть остання війна підтвердила, що я мав рацію.

— Але вернімся до моєї історії. Я знов опинився в Швеції, з фальшивим паспортом, який однак здав свій іспит і з тим паспортом поїхав я до Америки.

Убивців нам не треба. Маємо своїх!

На острові Елліс Айленд, сам я зголосився. Можна було не признаватися до того, хто я і що зробив, але я думав про майбутнє. Врешті, моя справа була політична, а не кримінальна. Урядник, який почитав все те, що я написав каже: «Все тут написане може бути правдою, але нам таких людей не треба. Маємо досить своїх власних».

Мої зізнання пішли даліше. Перечитав їх асистент секретаря праці у Вашингтоні, син німецького бойовика з 48 року. І написав: «Адміт», тобто прийняти.

Пізніше президент Буковини, а потім прем'єр Австрії, Конрад цу Гогенльог-Шіллінгфюрст, якого називано також «червоним князем», сказав маршалкові буковинського сейму, Романові Смаль-Стоцькому:

Втеча Січинського була для всіх, поляків, українців і уряду найкращою річчю, яка могла трапитися. Відпущено ситуацію «героя в ув'язненні».

Для нинішнього читача, справа Січинського відкриває двері, на нашу думку, просто до іншого світу, бо коли двох сторожів-поляків везуть Січинського зі Львова до Станиславова і питає один другого, що, мовляв, «купим йому чоколяду», чи лист вдови Потоцького до цесаря, що подарувати життя воївникові і чоловіка, ооцянка сторожа — Святого миколая в Станиславові, що «ми вам допоможемо втекти», відповідь матері Січинського, що «ми ж усі русини», простягнена рука жида - адвоката, який тримався зооку, що не сказали, що «жид пхається», смерть його, коли допомагав полоненим, між якими не було жидів, чесність професора в Берліні і постава лідера австрійських соціалістів, що закінчити майже сатиричним твердженням американського урядника, що «нам таких не треба, маємо досить своїх власних» — мусить кинути читача в таку добу, про яку ми маємо дуже бідну і викривлену уяву. Треба жалувати, що за життя Січинського не знайшлося між нами ні одної людини, щоб записати з його слів всю цю проблему вбивства намісника і потім фантастичної втечі Січинського з в'язниці, яку вважали фортецею. Додам, що майже весь цей матеріал, зібраний з польських джерел, поляки в тій історії є покривдженою стороною, однак вона інформує свого читача краще, ніж українська сторона.

У травні цього року я мав уже квиток у кишені, щоб поїхати до Відня й покористуватися австрійським архівним матеріалом в справі Січинського. Однак я несподівано важко захворів, опинився в лікарні, що зовсім перекреслило мої плани цитувати австрійську й українську пресу з тих часів. Це, мабуть, доведеться зробити когось в майбутньому. Він матиме невеличку поміч у тому матеріалі, який мені вже пощастило зібрати.

У своїй книжці «Варшавський процес», який був у 1935 році, автор, З. Книш нарікає на брак українських джерельних інформацій (див: «Варшавський процес ОУН», том I, стор. 674 і том II, стор. 536. Торонто 1986.).